

the separate specialists of diaspora from USA, Canada, some European countries in second half of XX-th century is analyzed.

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ТА КУЛЬТУРОЛОГІЧНИХ ЧИННИКІВ НА ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛЬНИХ ОДНОБОРСТВ НАПРИКІНЦІ ХХ СТ.

ВЕЛИЧКОВИЧ МИКОЛА РОМАНОВИЧ

Львівський державний інститут фізичної культури

У час національного відродження важливого значення набуває вивчення традицій народної фізичної культури, які історично склалися серед українців. Дослідженням спадщини українського фізичного виховання протягом останніх років займалися Приступа Є.(1995), Вацеба О.(1997, 2001), Цьось А. (1994,2001), Левків В.(1998), Тимчак Я.(1998) та інші. У своїх роботах дані дослідники розглядають фізичну культуру цілісно, без розгляду окремих складових [9], окремі напрями її розвитку [11], народні форми загального фізичного розвитку та ігри [5; 6; 12; 13], а також традиції фізичного виховання та організаційні форми окремих регіонів [1; 2].

Одним із складових компонентів народної фізичної культури є одноборства, які, базуючись на генетично зумовлених та історично сформованих особливостях (принцип природовідповідності та принцип народності і культуровідповідності) [9, 219-220], становлять собою специфічний вид діяльності людини. Сьогодні в Україні розвивається ряд одноборств, що базуються на традиціях народної фізичної культури (гопак, спас, хрест, вежа, аркан, козацький двобій). Дану тематику досліджують Пилат В.(1991, 1994, 1999), Мартинюк Л.(1999, 2001), Припула О.(1999), Задунайський В.(2000,2001).

Однак вони обмежуються розглядом історичних аспектів походження різних одноборств, техніко-тактичними особливостями та компонентами військово-фізичного виховання у різні історичні епохи. Проблема впливів зовнішніх (культурних, політичних) та внутрішніх (соціальних) факторів на розвиток українських одноборств у сучасний період до сьогодні не була предметом дослідження науковців.

Тому у даній статі маємо за мету виявити найважливіші чинники формування українських одноборств у 80-90-х рр. ХХ ст.

Реалізація поставленої мети передбачає визначення ролі соціально-політичних та культурологічних чинників у формуванні національних видів одноборств в Україні.

Як частина цілісної культури народу, фізична культура реагує на суспільні перетворення. У свою чергу це призводить і до змін в одноборствах. Економічні, соціальні зрушення в суспільстві, культурний взаємообмін, досягнення науки призводять до вдосконалення існуючих форм, засобів, методик формування особистості, а відтак, до нових підходів в одноборствах.

Проаналізувавши найбільш відомі існуючі види одноборств (дзю-до, самбо, карате, айкідо, тхеквондо, кікбоксинг тощо), які виникли або оформилися у

сучасному вигляді протягом останнього століття, можна виділити ряд закономірностей, які сприяли їхньому виникненню та становленню.

Важливими чинниками у формуванні та розвитку одноборств є:

Політична ситуація в країні.

Соціально-економічні основи суспільства.

Міжнародні стосунки.

Традиції народу.

Світогляд народу.

Науково-технічний прогрес.

На функціонування одноборств великий вплив має політичний чинник. Він може відігравати важливу роль на етапі створення одноборства (як соціальне замовлення) або на етапі конкурування на міжнародній арені. Це можна простежити на прикладі створення самбо у 20-40-х рр. (у Радянському Союзі) та кікбоксингу у 50-70-ті рр. (у США). Правда, з часом політичне підґрунтя втрачає своє першорядне значення.

Як приклад впливу соціально-економічних основ суспільства на одноборства можна представити капоейру, котра почала розвиватися як спорт після відміни рабства у Бразилії.

В умовах зростання прагнення народів до національного відродження та національного самовизначення, а також сучасної соціокультурної ситуації посилився інтерес до вивчення основ етнічного буття і національних моделей світу, етнокультурної динаміки. Це у свою чергу призводить до т. зв. експорту культури. При цьому функція збереження і відтворення національної самобутності, якою відзначається культура кожного народу, належить національним традиціям.

Духовні, світоглядні складові національної системи фізичного виховання, і в одноборствах у тому числі, є визначальними у формуванні гармонійно розвинутої особистості.

Наприкінці ХХ ст. ще один чинник вплинув на стан розвитку одноборств. Йдеться, насамперед, про засоби транспорту та зв'язку. Завдяки їм люди отримали можливість дізнатися про досвід, накопичений у найвіддаленіших місцях планети. Утворення світового інформаційного суспільства пришвидшило обмін інформацією та культурообмін різних народів.

Друга половина 80-х рр. характеризується швидкими темпами зростання національної свідомості. В умовах відродження національної свідомості та розвалу Радянського Союзу бурхливо відновлюються різні звичаї, традиції, відкриваються цілі пласти невідомої історії України.

Це стимулювало процеси національного відродження у різних галузях суспільного життя. У цей період простежується підвищення інтересу до історії і культури українського народу, однією із складових якої є фізична культура. Ентузіасти не лише проводять теоретичні дослідження, а й на основі отриманої інформації намагаються відродити забуті форми тіловиховання [5; 8; 10].

На цей період припадає початок формування українських національних одноборств. Більш глибоке дослідження історії, особливо епох, коли українці як народ мали завершену соціальну структуру – державу, а також відмова від методології історичного матеріалізму у суспільних науках дозволили по-новому подивитися на соціальні явища буття народу, зокрема і на фізичну культуру. Саме

у цей період починають публікуватися результати досліджень з історії фізичної культури українців. Відбувається переосмислення та переоцінка традицій та звичаїв, що розглядаються не як архаїчні атавізми та екзотика, а як виплекані сотнями років системи гармонійного розвитку людини, її життєзабезпечення та адаптації до навколишнього середовища (природного і соціального). На ці суспільні процеси наклалося масове поширення систем психофізичного вдосконалення та різноманітних одноборств: китайських (ушу, кунг-фу тощо), японських (карате, джиу-джитсу, айкідо, і-ай тощо), корейських, в'єтнамських та інших. Окрім природного зацікавлення та екзотики, цьому сприяло і скасування наприкінці 80-х р. статті Кримінального кодексу, яка забороняла займатися карате.

В умовах різнопланових впливів відбувається створення груп ентузіастів, що скеровують свої зусилля на пошук залишків бойової традиції українців, а також на її реконструкцію та інтерпретацію на основі віднайдених принципів [7;10] та елементів [8].

Пошук здійснювався у кількох напрямках:

Опрацювання історичних та літературних джерел.

Етнографічні розвідки.

Вивчення народних танців (гопак, козачок, аркан, метелиця тощо).

Вивчення народних ігор.

Цей симбіоз доповнював власний досвід дослідників, які мали практику занять різноманітними стилями одноборств [8].

На базі таких груп утворюються центри українських одноборств: у Львові – “гопака”, Тернополі – “хреста”, Запоріжжі та Одесі – “спаса”, Донецьку – “козацької вежі”, Києві – “собору” та “козацького двобою”.

Відродження козацького руху на державному рівні (прийняття Указу Президента про відродження козацтва, створення Координаційної Ради з питань козацтва при Президентові України) стало додатковим чинником, як соціальним так і культурологічним, у формуванні та розвитку національних видів одноборств. Зокрема, такі види, як “хрест”, “козацька вежа” отримали свій розвиток саме при козацьких організаціях. Більше того, однострій більшості національних видів – це традиційно козацький одяг: шаровари, пояс, сорочка.

Активну участь у формуванні та розвитку системи національних одноборств взяли громадські молодіжні організації, які займалися виховною діяльністю та підготовкою молоді до служби в українському війську. Такі організації, як Товариство Лева, Фольклорно-спортивна асоціація “Галицька Січ”, Молоді республіканці, Спілка незалежної української молоді, Організація української молоді (ОУМ) “Спадщина” були першими пропагандистами та організаторами перших спортивних секцій бойового гопака у Західній Україні. Першою організувала щорічні спортивно-тренувальні семінари з бойового гопака для усіх бажаючих ОУМ “Спадщина”. У 1993 р. вона започаткувала програму підтримки цього одноборства, ввівши у Статут організації пункт про обов’язковість занять з гопака для усіх членів організації. Програма через декілька років вийшла поза межі однієї організації, оскільки кількість прибічників нового виду швидко зростала, і на сьогодні цей вид одноборства культивується у різних регіонах як молодіжними організаціями, так і спортивними організаціями та навчальними

зкладами (спеціалізація у ЛДДФК, Національний університет “Києво-Могилянська Академія”, ДЮСШ з козацького бойового мистецтва “спас” у Запоріжжі).

В інших регіонах вплив громадських організацій на розвиток видів українських одноборств не був настільки суттєвий.

У різний час фінансову та організаційну допомогу новоствореним видам надали і суб’єкти політичного процесу – партії, які таким чином реалізовували свої програмні цілі підтримки національної культури. Наприклад, для проведення семінарів для інструкторів з бойового гопака (1995-1998, 2000 р.) та проведення спортивно-тренувальних зборів перед Всеукраїнським турніром національних одноборств (1998, 2000 р.), які проводилися на Львівщині, усі видатки взяла на себе Соціал-національна партія України. У Запоріжжі для видавництва періодичного видання “Запорізький спас”, яке висвітлює діяльність існуючих українських видів одноборств, Всеукраїнським політичним об’єднанням “Державна самостійність України” Школі козацького бойового мистецтва “Спас” було передано видавничий комплекс у 1997 р.

Після здобуття популярності національних видів одноборств впливи політичних та громадських неспортивних організацій полягають у підтримці регіональних структур (клубів, секцій і навіть обласних федерацій), а також фінансової допомоги під час проведення змагань, фестивалів, показових виступів, семінарів та конференцій.

Поряд із цим, усе більше впливає фактор культури. Це пов’язано з наступним. По-перше, внаслідок зростання кількості досліджень фізична культура розглядається як складова цілісної культури народу. По-друге, атрибутика (однострій), традиції та ритуали, котрі застосовують в українських видах одноборств, історично обумовлені і асоціюються із національною культурою. І третє, відбувається взаємовплив різних напрямів культури (поезія, музика, ужиткове та прикладне мистецтва тощо), що створює цілісний образ одноборств як явища культури.

Виходячи з вищесказаного, можна зробити висновки.

Формування українських національних одноборств наприкінці 80-х – першій половині 90-х рр. ХХ ст. відбувалося відповідно до закономірностей історичного розвитку суспільних процесів в Україні. Основними чинниками, які стимулювали і впливали на оформлення національних видів одноборств, були соціально-політичний та культурологічний. Такі чинники характерні і для процесу творення одноборств в інших країн світу. Відтак, ряд українських національних одноборств, попри відсутність офіційного визнання як видів спорту, стали помітним соціальним та культурним явищем в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вацеба О., Кухтій А. *Формування організаційних основ системи фізичного виховання і спорту в Україні у 20-30 і роки ХХ століття // Молода спортивна наука України: Зб. наук. статей з галузі фізичної культури та спорту.* – Львів: ЛДДФК, 2001. – Вип.5. – Т.1. – С.28-37.
2. Вацеба О.М. *Нариси з історії спортивного руху в Західній Україні.* – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 1997. – 232 с.

3. Задунайський В. Відродження українських козацько-лицарських традицій бойового мистецтва на Донеччині // *Межэтноческие культурные связи в Донбассе: история, этнография, культура.* – Донецьк, 2000. – С.175-176.
4. Задунайський В. Козацько-лицарське мистецтво – сутність української козацької спадщини // *Вісник наукового товариства ім. Шевченка.* – Донецьк, 2001. – Т.1. – С. 78.
5. Левків В.І. Використання засобів української народної фізичної культури у фізичному вихованні дітей молодшого шкільного віку: Автореф. дис. ... канд. наук з фіз. вихов. і спорту. – Луцьк, 1998. – 18 с.
6. Левків В. Методика застосування засобів української народної фізичної культури у фізичному вихованні дітей молодшого шкільного віку // *Молода спортивна наука України: Матеріали I Всеукр. наук. конф. аспірантів галузі фіз. к-ра і спорт.* – Львів: ЛДІФК, 1997. – С. 53-55.
7. Мартинюк Л. Роль генетичних чинників у формуванні та розвитку українського рукопашу // *Орієнтири.* – 2000. - № 2. – С.27-36.
8. Пилат В. Бойовий Гопак. - Львів: Галицька видавнича спілка, 1999. – 336 с.
9. Приступа Є.Н. Народна фізична культура українців. - Львів. УСА, 1995. - 254 с.
10. Притула О. Авторська навчальна програма для дитячо-юнацьких спортивних шкіл з українського бойового мистецтва "Спас". - Запоріжжя: Школа Запорізького традиційного козацького бойового мистецтва "Спас", 1998. – 60 с.
11. Тимчак Я.В. Військово-фізична підготовка в Україні (IX – XVIII ст.) // Автореф. дис. ... к. н. з фіз. вих. і спорту. – Луцьк, 1998. – 16 с.
12. Цьось А.В. Українські народні ігри та забави. – Луцьк, 1994. – 96 с.
13. Цьось А. Теорія та методика проведення українських народних ігор // *Теорія і методика фізичного виховання і спорту.* – 2001. – № 2-3. – С. 82-87.

THE SOCIAL-POLITICAL AND CULTUROLOGICAL INFLUENCE ON THE FORMATION OF UKRAINIAN NATIONAL MARTIAL ARTS IN THE END OF 20 CENTURY

VELYCHKOVYCH MYKOLA

Lviv State Institute of Physical Culture

The factors which influence on the formation and development of national martial arts in Ukraine in the end of 20th century are observed in the article.

ТРАДИЦІЇ ВШАНУВАННЯ ПЕРЕМОЖЦІВ АТЛЕТИЧНИХ ІГОР У ПІВНІЧНОМУ ПРИЧОРНОМОР'І В АНТИЧНИЙ ПЕРІОД

ОКСАНА ГРЕЧАНЮК

Львівський державний інститут фізичної культури

Дослідженням традицій набутих упродовж віків надається велика увага у будь-якій сфері діяльності людини. Знання історичного досвіду дозволяє глибше пізнати, проаналізувати та спрогнозувати події, які відбуваються у сучасному